

УДК 141.338

Цимбал Я.О.<sup>1</sup>, Арсентьева Г.О.<sup>2</sup>

<sup>1</sup>студ. гр. КНТ-113 НУ «Запорізька політехніка»

<sup>2</sup> канд. філос. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

### **КЛАСИФІКАЦІЯ СУБСТАНЦІЙ В ФІЛОСОФІЇ ДЖАЙНІЗМУ**

Як у звичайних судженнях, так і у давньоіндійській філософії джайнізму проводять різницю між ознаками (дхарма) та їх носієм, званим субстанцією. Джайністи, розділяючи це загальноприйняте філософське розуміння субстанції, вказують, що кожна субстанція має два види ознак – суттєві та випадкові. Істотні ознаки субстанції належать їй доти, доки вона існує, бо без них субстанція перестала б бути тим, що вона є. Наприклад, свідомість є суттєвою ознакою душі. Випадкові ознаки субстанції приходять і йдуть, змінюючи одна одну. Такими випадковими ознаками субстанції душі є її бажання, воля, насолоди, страждання. Саме завдяки цим ознакам субстанція зазнає зміни, модифікації.

Світ складається з різноманітних субстанцій. Оскільки суттєві ознаки первинних субстанцій є незмінними – світ незмінний; оскільки ж випадкові ознаки змінюються – світ також схильний до змін. Тому, на думку джайністів, ті філософи, на зразок буддистів, які кажуть, що у світі

немає нічого дійсно постійного і що згодом усе змінюється, судять односторонньо, догматично. На думку джайністів, цей погляд слід визнати одностороннім і таким, що приводить до помилок, властивих всім категоричним міркуванням. Реально існують як зміни, так і незмінність. Думка, що окрема субстанція (або весевіт загалом) породжує зміни і водночас вільна від них, не повинна здаватися суперечливою.

Субстанція є реальною. Реальність характеризується трьома чинниками: незмінністю, породженням та руйнуванням. У субстанції є незмінна сутність, і тому вона постійна, але в ній є також і модуси, що змінюються, і, отже, вона породжує і руйнує. Отже, у субстанції є всі три елементи, що характеризують реальність.

Найбільш загальним підрозділом субстанцій є розподіл їх на протяжні та непротяжні. Існує лише одна субстанція - час (калу), яка позбавлена протяжності. Всі інші субстанції протяжні і відомі під загальним найменуванням астику, тому що кожна субстанція цього виду існує (асті) як тіло (кая), що володіє протяжністю.

Субстанції, що мають протяжність (астика), поділяються на два види: живі (джива) і неживі (аджива). Живі субстанції (джива) ідентичні душам (чи духам). Душі, у свою чергу, поділяються на звільнення, що досягли, або досконалі (мукта), і залежні (баддха). Душі, що перебувають у залежному стані, теж поділяються на два види: ті, які можуть рухатися (траса), і нерухомі (стхавара). Нерухомі живі субстанції мають найбільш недосконалі види тіл. Вони живуть у п'яти різних видах тіл, що складаються із землі, води, вогню, повітря та рослин. Вони мають лише почуття дотику і тому мають лише дотикальну свідомість. Живі субстанції, що рухаються, мають тіла різного ступеня досконалості і наділені двома, трьома, чотирма або п'ятьма почуттями. Такі душі, або живі субстанції, як черв'яки, мають тільки два почуття: дотик і смак; такі, як мурахи, мають три почуття: дотик, смак та нюх; такі, як бджоли, мають чотири почуття: дотик, смак, нюх та зір. Більш високоорганізовані тварини, такі як звірі, птахи і людина, мають п'ять почуттів: дотик, смак, нюх, зір і слух. Неживі субстанції, що мають протяжність, – це дхарма (умова руху), адхарма (умова спокою), акаша (ефір) та пудгала (матерія, що складається з атомів, їх сплучень та поєднань).

Отже, у якості висновку щодо класифікації субстанцій в філософії джайнізму пропонуємо таку послідовність: субстанція поділяється на протяжну і непротяжну, в той час як протяжна поділяється на живу і неживу; жива субстанція постає як вільна і залежна, в той час як вільна буває рухома і нерухома, а остання – з п'ятьма почуттями, з чотирма почуттями, з трьома почуттями та з двома почуттями; нежива ж природа поділяється на умову руху, умову спокою, ефір та матерію, остання ж – на атоми та поєднання атомів.